

Priopćenja

PRVOTISAK SENJSKE GLAGOLJSKE TISKARE U SAMOSTANU FRANJEVACA KONVENTUALACA U CRESU

Za vrijeme znanstvenog savjetovanja *Izvori za povijest otoka Cresa i Lošinja* (21–22. travnja 1982) javnosti je prikazan primjerak hrvatskoglagoljskoga misala, tiskanog 1494. u Cresu. Primjerak ovoga misala pronašao je u knjižnici samostana franjevac konventualaca u Cresu o. Josip Vlahović, a identificirala ga je dr Anica Nazor, znanstveni savjetnik Staroslavenskog zavoda „Svetozar Ritig” u Zagrebu. U dnevnom tisku i u sredstvima javnoga priopćavanja o ovom je otkriću u više navrata bilo riječi, budući da je to značajan kulturni događaj (usp. najopširniji izvještaj sa samoga savjetovanja u posebnom prilogu *Otočkog vjesnika /List općine Cres-Lošinj/,* br. 33, svibanj 1982: *Zapis o savjetovanju „Izvori za povijest otoka Cresa i Lošinja”*. U prilogu je objavljen i članak A. Nazor: *Rijetka glagoljska inkunabula u samostanu franjevac konventualaca u Cresu*).

Hrvatskoglagoljski misal tiskan 1494. u Senju prva je tiskana knjiga za koju sa sigurnošću znamo da je tiskana na hrvatskom tlu, kako to svjedoči kolofon na kraju knjige (u latiničkoj transkripciji): *Č. u. p. g. (1494) miseca avgusta dan ž. (7) ovi misali biše početi i svršeni v Senji. Kraljujući tada svitlomu kralju ugarskomu Ladislavu. I si-deći tada na prestolě apustolskom svetomu otcu Aleksandru papi šestomu. A biše štampani s dopušćenjem i volju Gospodina Boga od domina Blaža Baronića i domina Salvestra Bedričića i žakna Gašpara Turčića. Bog nas spasi. Amen.* -- Senjski misal „po zakonu rimskoga dvora” tiskan je dvobojno, crno i crveno, u dva stupca po 37 redaka. Visina 10 redaka iznosi 41 mm. Upotrijebljene su dvije veličine slova: većima su otisnute molitve i čitanja, a manjima antifonalni dijelovi misala. Potpun primjerak misala imao je 27 kvaterniona (216 listova). Prvi kvaternion, na kojemu je kalendar i neke dodane mise, nije posebno obilježen, a zatim su kvaternioni obilježeni u donjem desnom kutu na prvom i na trećem listu glagoljskim slovima prema ustaljenoj nizu; izostavljeno je slovo o (ot). Na trećem listu kvaterniona uz glagoljsko slovo nalaze se i dvije uspravne crtice (kao „hrvatski poluglas”).

Danas su poznata tri primjerka ovoga glagoljskog misala, računajući i ovaj creski, nepotpuno sačuvani primjerak. Gotovo potpun primjerak misala čuva se u biblioteci Széchényi u Budimpešti (sign. Inc. 988); ima ukupno 214 listova, uz rukom pisane dodatke na početku i na kraju misala. Drugi, nepotpuni primjerak, prodajom ostavštine Ivana Brčića, profesora biblijskih znanosti i staroslavenskog jezika na teologiji u Zadru, dospio je u Lenjingrad i čuva se u Državnoj biblioteci Saltykov-Ščedrin (sign. Bč. 2), a ima prema Brčićevu opisu, 199 listova (usp. I. Brčić, *Njekomiko staroslaven-*

skih i hrvatskih knjiga što pisanih, što tiskanih glagoljicom, kojim se u skorašnje doba u trag ušlo. Rad JAZU, knj. LIX, Zagreb 1881, str. 169–171; ovo je bio prvi pronađeni primjerak misala, a kako nije imao ni početka ni kraja, Brčić je pretpostavljao da je tiskan 1507–8, budući da mu nije bilo poznato djelovanje senjske tiskare u 15. stoljeću, pa ni primjerak misala iz 1494. koji se pojavio tek 1894. u antikvarijatu Ludwiga Rosenthala u Münchenu i otkupljen za biblioteku Széchényi).

Ni creski primjerak ovoga glagoljskog misala nije potpun; sačuvano je samo 147 listova, dakle nešto više od dvije trećine potpunoga primjerka. Sačuvan je dio misnih obrazaca iz proprija de tempore (od nedjelje pedesetnice do kraja crkvene godine), zatim red mise i kanon, votivne mise, i opet samo djelomično proprium sanctorum (tekst se prekida na popričesnoj molitvi blagdana sv. Blaža, 3. veljače). I u ovom sačuvanom djelu ima praznina budući da su neki listovi nestali. Prema kvaternionima sačuvani su ovi listovi: v 3–8; g 1–8; d 1–8; e 1–8; ž 1–8; 3 1–8; z 1–8; (i) 1–8; i 1–4, 6–8; j 1–8; k 1–8; (l) 1–8; m 1–8; n 1–2, 4–8; o 1–8; p 1–8; r 1–8; s 1–8; t 1–7 (nedostaju dakle: prvi neoznačeni kvaternion, kvaternioni a 1–8; b 1–8; v 1–2; i 5; n 3; t 8; u 1–8; f 1–8; h 1–8; ć 1–8; c 1–8). Iako je ovo dosta nepotpun primjerak, značajno je da je bar ovoliko sačuvano u domovini od knjige kojoj sigurno znamo mjesto tiskanja.

Knjige su u knjižnice stizale i stižu različitim putovima. Kad je riječ o samostanskim knjižnicama, knjiga je bila kupljena za potrebe zajednice i tako ušla u knjižnicu (u starini je, dapače, nastajala za potrebe zajednice bar u onim samostanima koji su imali skriptorij, ili bar ponekog prepisivača), ili je, pak, bila namijenjena uporabi pojedinoga člana zajednice („ad usum privatum”) pa je po njegovoj smrti, ili već prije, ušla u zajedničko dobro; liturgijske knjige, a takav je primjerak glagoljskoga misala o kojem je riječ, kad više nisu bile za uporabu na oltaru ili u koru, napuštale su svoje mjesto u sakristiji i prelazile na čuvanje u knjižnicu. Kako je u knjižnicu franjevačkoga konventualskog samostana u Cresu došao primjerak glagoljskog misala tiskanog u Senju 1494, ne znamo. Po njegovu sadašnjem izgledu jasno je da je godinama bio u uporabi, najvjerojatnije u rukama samih konventualaca. U samostanskoj knjižnici u Cresu sačuvana su i neka mlada glagoljska izdanja, pa i nešto rukopisne glagoljice, iako je i jedno i drugo manje značajno od sačuvanog odlomka misala. Sve to, ipak, upozorava na činjenicu da su se i drugi franjevci, konventualci i opservanti, a ne isključivo samostanski trećereci, bar povremeno služili staroslavenskim liturgijskim jezikom. U primorskim krajevima mnogi su potjecali iz glagoljaških župa, a njihov je pastoralni rad bio makar djelomično namijenjen puku navikli na staroslavenski jezik u crkvi. Treba podsjetiti i na to da je treće izdanje glagoljskoga misala priredio konventualac fra Pavao Modrušanin (*Misal hrvacki po običaj rimski*, Mleci 1528), a peto, već ponešto rusificirano, fra Rafael Levaković, opservant (u Rimu 1631).

A ovo otkriće primjerka senjskog glagoljskoga prvotiska na mjestu gdje se to nije očekivalo upozorava nas na mogućnost drugih dragocjenih otkrića, ne samo glagoljske rukopisne ili tiskane knjige već i drugih pisanih i tiskanih kulturnih spomenika.